

XVIe Congrès de la Conférence des Cours constitutionnelles européennes
XVIth Congress of the Conference of European Constitutional Courts
XVI. Kongress der Konferenz der Europäischen Verfassungsgerichte
XVI Конгресс Конференции европейских конституционных судов

**Rapport national / National report / Landesbericht /
национальный доклад**

ROYAUME DE NORVÈGE / KINGDOM OF NORWAY /
KÖNIGREICH NORWEGEN / КОРОЛЕВСТВО НОРВЕГИЯ

The Supreme Court of Norway
Norges Høyesterett

langue maternelle / native language /
Muttersprache / родной язык

Cooperation of Constitutional Courts in Europe -

Current Situation and Perspectives

Spørsmålsskrift for de nasjonale rapportene – norsk versjon

Noen innledende bemerkninger kan være nyttig for forståelsen av redegjørelsen nedenfor.

Norge har ingen separat konstitusjonsdomstol. Norges Høyesterett behandler alle typer saker, både sivile saker, straffesaker, administrative saker og saker som reiser konstitusjonelle spørsmål.

Norge er ikke medlem av EU, men har tilgang til EUs indre marked gjennom EØS-avtalen. Norge er dermed ikke bundet av dommer avsagt av EU-domstolen (the Court of Justice of the European Union). EFTA-domstolen er etablert for å overvåke gjennomføringen av EØS-retten i EFTA-statene. EFTA-domstolens avgjørelser er formelt kun rådgivende uttalelser om tolkningen av EØS-avtalen. I så måte skiller den rettslige statusen til EFTA-domstolen seg fra EU-domstolens rettslige status. En annen viktig forskjell mellom EU- og EØS-retten, er at sistnevnte ikke har direkte virkning i nasjonal rett. For at EØS-bestemmelser skal kunne håndheves av norske domstoler, og dermed etablere rettigheter og plikter for enkeltindivider, er det en nødvendig forutsetning at bestemmelsen er implementert i nasjonal lovgivning ved en eksplisitt beslutning av relevante myndigheter.

Når det henvises til Høyesteretts praksis nedenfor, vil det bli vist til Retstidende (Norsk Retstidende).

I. Konstitusjonelle domstoler mellom nasjonal konstitusjonell rett og europeisk rett

1. Er konstitusjonsdomstolen rettslig forpliktet til å vurdere europeisk rett i utførelsen av sine oppgaver?

Svar: Ja. Ifølge et ulovfestet prinsipp, er norske domstoler forpliktet til å tolke nasjonal lovgivning på en måte som ikke er i strid med våre folkerettslige forpliktelser. Dette innebærer at norske domstoler må ta hensyn til både konvensjoner og rettspraksis fra internasjonale domstoler når norsk lov blir anvendt i konkrete saker.

2. Er det eksempler på referanser til internasjonale rettskilder, som for eksempel

a) Den europeiske menneskerettskonvensjonen,

b) Charteret om grunnleggende rettigheter i Den europeiske union,

c) andre konvensjoner på europeisk nivå,

d) andre konvensjoner på internasjonalt nivå?

Svar: Høyesterett henviser ofte til internasjonale rettskilder. Det er forholdsvis vanlig med henvisninger til den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) og til Norges forpliktelser etter EØS-avtalen. Det blir også vist til bestemmelsene under EU-avtalen. Det er færre referanser til Charteret om grunnleggende rettigheter i Den europeiske union.

På internasjonalt nivå refererer Høyesterett ofte til FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, FNs konvensjon om barnets rettigheter og FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner.

3. Finnes det noen konstitusjonelle regler som uttrykkelig **pålegger** konstitusjonsdomstolen å ta hensyn til avgjørelser avsagt av europeiske domstoler?

Svar: Nei. Tvert imot fastslår norsk statsrett at Høyesterett dømmer i siste instans, og at domstolen er fullstendig uavhengig. Dette formelle prinsippet ble ansett svært viktig ved inngåelsen av EØS-avtalen. Av politiske grunner kunne Norge ikke akseptere en avtale som innebar en overgivelse av lovgivningsmessig, administrativ eller dømmende suverenitet.

4. Er rettsanvendelsen ved konstitusjonsdomstolen i **praksis** påvirket av rettsutviklingen fra de europeiske domstolene?

Svar: Det formelle prinsippet om Norges Høyesteretts uavhengighet er i praksis modifisert av behovet for en konsistent, homogen og autonom forståelse av EØS-retten i hele EØS-området. Norske domstoler vil legge stor vekt på relevante avgjørelser fra EFTA-domstolen og EU-domstolen, selv om en slik forpliktelse ikke følger av formell lov.

5. Har konstitusjonsdomstolen i sine avgjørelser regelmessig referert til praksis fra EU-domstolen og/eller den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD)? Hvilke er de viktigste eksemplene?

Svar: Ja, Høyesterett viser ofte til rettspraksis fra EU-domstolen og EMD.

Vesentlige eksempler på henvisninger til EU-domstolen:

- Sak C-348/98 Ferreira (ref Rt. 2012 side 1793, Rt. 2008 side 453, Rt. 2005 side 1365 og Rt. 2000 side 1811),
- Sak C-6/90 Francovich (ref Rt. 2005 side 1365 og Rt. 2000 side 1811),
- Sak C-341/05 Laval (ref Rt. 2013 side 258),
- Sak C-458/05 Jouini (ref Rt. 2012 side 983 og Rt. 2011 side 1755), og

- Sak C-446/03 Marks & Spencer (ref Rt. 2007 side 140 og Rt. 2006 side 404).

Vesentlige eksempler på henvisninger til EMD:

- Üner mot Nederland (46410/99) (ref Rt. 2012 side 2039),
- Nunez mot Norge (55597/09), og Antwi med flere mot Norge (26940/10) (ref Rt. 2012 side 1985, Rt. 2012 side 667 og Rt. 2011 side 1548),
- Saunders mot Storbritannia, (19187/91) (ref Rt. 2013 side 323, Rt. 2011 side 800, Rt. 2007 side 932, Rt. 2004 side 134, Rt. 2000 side 996 og Rt. 1999 side 1269),
- Welch mot Storbritannia, (17440/90) (ref Rt. 2004 side 1500, Rt. 2003 side 1100, Rt. 2003 side 264, Rt. 2002 side 1271 og Rt. 2002 side 1216), og
- Taxquet mot Belgia, (926/05) (ref Rt. 2010 side 1018, Rt. 2009 side 773 og Rt. 2009 side 750).

6. Finnes det eksempler på at konstitusjonsdomstolen har lagt til grunn rettslige tolkninger som står i motsetning til avgjørelser fra de europeiske domstolene?

Svar: I et spesielt eksempel avviste Høyesterett å legge avgjørende vekt på en rådgivende uttalelse avgitt av EFTA-domstolen. Rt. 2000 side 1811 Finanger I gjaldt tolkningen av EØS-bestemmelsene om forsikring mot erstatningsansvar ved bruk av motorkjøretøy (EFs motorvognforsikringsdirektiver). Norske lovregler begrenset ansvaret i tilfeller der passasjerer som søkte erstatning visste at føreren var påvirket av alkohol da ulykken fant sted. Høyesterett ba EFTA-domstolen om en rådgivende uttalelse om tolkningen av de anvendelige EØS-rettslige bestemmelsene. EFTA-domstolen konkluderte i E-1/99 Storebrand Skadeforsikring AS mot Finanger at de norske ansvarsbegrensingsreglene var i strid med EØS-retten.

Høyesterett anerkjente det faktum at de norske reglene var i strid med EØS-retten, men lot likevel den norske regelen få forrang. Avgjørende for forståelsen av denne avgjørelsen er det faktum at EFTA-domstolens avgjørelser er ikke rettslig bindende for norske domstoler, og at EØS-retten ikke har direkte virkning i Norge. I Finanger-saken fant Høyesterett at de relevante EØS-reglene, som var bindende for staten Norge, var gjennomført på en uriktig måte i den nasjonale lovgivningen. Som en følge av dette forelå ingen nasjonal regel som saksøkeren kunne basere sitt krav på. På grunn av det dualistiske systemet kunne hun heller ikke basere sitt krav direkte på EØS-retten.

Det bør legges til at Finanger-saken har hatt et langt etterspill. Den nasjonale lovgivningen ble endret for å tilpasses EFTA-domstolens tolkning av motorvognforsikringsdirektivene, og passasjerer saksøkte den norske stat for uriktig gjennomføring av EØS-bestemmelsene. Hun vant fram, og den norske stat ble holdt ansvarlig for passasjerens økonomiske tap som følge av den uriktige implementeringen.

Et annet eksempel er Høyesteretts dom inntatt i Rt. 2010 side 1500. Her saksøkte fem personer den norske staten med krav om erstatning på grunn av uriktig gjennomføring av EØS-regler om beskatning av aksjeutbytte på tvers av EØS-grensene. Statens erstatningsansvar avhang blant annet av om de aktuelle EØS-bestemmelsene som saksøkerne utledet sine rettigheter fra var tilstrekkelig avklart da beskatningen fant sted. I denne vurderingen fant Høyesterett at EFTA-domstolens tolkning i en annen sak, E-1/04 Fokus Bank, ikke kunne bli opprettholdt. Årsaken var at EU-domstolen hadde forfektet en annen tolkning av de samme bestemmelsene i tre dommer avsagt etter Fokus Bank-saken. Rt. 2010 side 1500 illustrerer at Høyesterett anser seg berettiget og også forpliktet til å foreta en selvstendig vurdering av anvendelig EØS-rett, og at domstolen ikke automatisk legger til grunn EFTA-domstolens tolkninger uten en selvstendig vurdering av holdbarheten av disse resonnementene.

Det finnes også eksempler på motsetninger i tolkningen av den europeiske menneskerettskonvensjonen mellom Høyesterett og EMD. Saken Lindheim med flere mot Norge, (13221/08 og 2139/10), er det ferskeste eksempelet. Den europeiske menneskerettsdomstolen konkluderte med at norsk intern rett som begrenset muligheten for grunneiere å øke festeavgiftene utgjorde en krenkelse av artikkel 1 i protokoll nr. 1 (beskyttelse av eiendom) i EMK. Høyesterett hadde tidligere kommet til motsatt konklusjon i plenumsdommene Rt. 2007 side 1281 og Rt. 2007 side 1306.

I et annet eksempel, Nunez mot Norge (55597/09), konkluderte EMD med at den norske beslutningen om å utvise en borger av den Dominikanske republikk utgjorde en krenkelse av artikkel 8 (retten til beskyttelse av privatliv og familieliv) i EMK. Utvisningen ville innebære at klageren ville bli skilt fra sine små barn, som bodde i Norge. Saken hadde tidligere vært prøvd for Høyesterett, som i Rt. 2009 side 534 konkluderte med at utvisningen ikke var i strid med artikkel 8.

I begge de ovennevnte tilfellene avsa Høyesterett dom før saken ble prøvd for EMD. Så vidt vi vet, har Høyesterett aldri bevisst basert sine avgjørelser på en tolkning av EMK som er i direkte motstrid med tolkninger formulert av EMD.

7. Vurderer andre nasjonale underinstansdomstoler også praksis fra de europeiske domstolene, som en følge av at konstitusjonsdomstolen tar slike avgjørelser i betraktning i sin rettsanvendelse?

Svar: Ja. Høyesteretts praksis er imidlertid ikke den eneste grunnen til at nasjonale underinstansdomstoler vurderer praksis fra de europeiske domstolene. Plikten til å tolke nasjonal rett i samsvar med Norges internasjonale forpliktelser gjelder tilsvarende for underinstansdomstolene så vel som for Høyesterett.

8. Er det noen eksempler på at avgjørelser fra de europeiske domstolene er påvirket av praksis fra den nasjonale konstitusjonsdomstolen?

Svar: Det finnes eksempler på at EFTA-domstolen har reagert på Høyesteretts rettsanvendelse, men disse reaksjonene må anses mer som obiter dictum-bemerkninger enn avgjørende argumentasjonsbærere for EFTA-domstolens avgjørelser. Et nylig avsagt eksempel er EFTA-domstolens sak E 3/12 Staten v/Arbeidsdepartementet mot Stig Arne Johnsson. Merknadene gitt i avsnitt 59-60 vedrørende EØS-arbeidstakeres rett til fritt å bevege seg over EØS-grensene har vært ansett som en reaksjon på Høyesterett tilbakeholdenhet med å godta EFTA-domstolens synspunkter i saken E-2/11 STX Norge Offshore AS mot Staten v/Tariffnemnda. Merknadene utgjør imidlertid ikke avgjørende argumenter i favør av EFTA-domstolens avgjørelse.

Den europeiske menneskerettsdomstolen har på tilsvarende måte reagert på Høyesteretts praksis. I et særavtøm i saken Taxquet mot Belgia (926/05) kritiserte én av EMDs dommere den norske domstolskapte utviklingen med å kreve at lagmannsretten satt med jury, i særlige unntakstilfeller, må begrunne sine fellende dommer.

I et annet eksempel, Shala mot Norge (1195-1110), viste EMD til Høyesteretts dom inntatt i Rt. 2009 side 750 for å underbygge konklusjonen om at klagen til EMD var åpenbart grunnløs. På dette grunnlaget ble klagen avvist.

II. Interaksjoner mellom konstitusjonelle domstoler

1. Har konstitusjonsdomstolen i sine avgjørelser referert til rettsanvendelsen i andre europeiske eller ikke-europeiske konstitusjonsdomstoler?

Svar: Ja. Aktuelle eksempler er Rt. 2012 side 468, Rt. 2008 side 1078, Rt. 2006 side 1008 og Rt. 2004 side 1816 (referanser til den svenske Högsta domstolen), og Rt. 2012 side 1985, Rt. 2007 side 1759 (referanser til den danske Højesteret), Rt. 2012 side 139 (referanse til det britiske House of Lords) og Rt. 2011 side 1581 (referanse til den franske Conseil d'Etat).

2. Har konstitusjonsdomstolen i så fall en tendens til å referere primært til rettspraksis fra domstoler tilhørende samme språkområde?

Svar: Henvisninger gjøres oftest til de svenske og danske øverste domstoler – begge innenfor Norges språkområde. En viktig årsak til dette kan være det omfattende lovsamarbeidet mellom de nordiske landene. Nordisk rettspraksis er også mer tilgjengelig som følge av felles kulturell bakgrunn og lignende språk.

3. På hvilke rettsområder (sivilrett, strafferett, offentlig rett) viser konstitusjonsdomstolen til rettspraksis fra andre europeiske eller ikke-europeiske konstitusjonsdomstoler?

Svar: Norges Høyesterett viser til praksis fra andre europeiske konstitusjonsdomstoler innen både sivil rett og offentlig rett. Eksemplene ovenfor er knyttet til konkurs, forsikring, internasjonal privatrett, erstatningsrett, forvaltningsrett og skatterett.

4. Har avgjørelser fra konstitusjonsdomstolen merkbart påvirket praksis hos utenlandske konstitusjonsdomstoler?

Svar: Ikke så vidt vi vet.

5. Er det noen former for samarbeid som går utover den gjensidige anerkjennelsen av rettsavgjørelser?

Svar: De nordiske landene har et utstrakt lovsamarbeid, for eksempel på områdene kontraktsrett, erstatningsrett, immaterielle rettigheter og strafferett. I tillegg samarbeider de nordiske landene på andre områder innen justissektoren, for eksempel om informasjonsutveksling innenfor politiet, kriminologi og kriminalomsorg.

Høyesterett deltar også i Europarådets rådgivende organ for konstitusjonelle saker: the European Commission for Democracy through Law ("The Venice Commission"). Norges Høyesterett er også medlem av ulike internasjonale organisasjoner, som for eksempel: Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union (ACA Europe), Network of the Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union og The International Association of Supreme Administrative Jurisdictions (IASAJ).

III. Betydningen for konstitusjonsdomstolen av interaksjoner mellom de europeiske domstolene

1. Har EMDs referanser til EU-rett eller dommer fra EU-domstolen innflytelse på konstitusjonsdomstolens rettsanvendelse?

Svar: EØS-retten inneholder ingen rettslig forpliktelse for EFTA-statene til å henvise uavklarte EØS-rettslige spørsmål til EFTA-domstolen. I E-18/11 Irish Bank Resolution Corporation Ltd mot Kaupthing hf, uttalte imidlertid EFTA-domstolen at en unnlattelse av å be EFTA-domstolen om en rådgivende uttalelse "kan være i uoverensstemmelse med standardene i artikkel 6 (1)" i EMK. Retten uttalte også at bestemmelsene i EØS-avtalen må tolkes i lys av de grunnleggende menneskerettighetene, og at bestemmelsene i EMK og avgjørelser fra EMD er viktige kilder for å fastlegge omfanget av disse.

Samspillet mellom EMD og EFTA-domstolen påvirker dog Høyesteretts praksis i forholdsvis liten grad.

2. Hvordan påvirker konstitusjonsdomstolens praksis forholdet mellom EMD og EU-domstolen?

Svar: Høyesteretts betydning for samspillet mellom EMD og EU-domstolen er også svært liten.

3. Har forskjeller mellom rettsoppfatningene i EMD og EU-domstolen betydning for rettsanvendelsen til konstitusjonsdomstolen?

Svar: Norske domstoler vil legge stor vekt på avgjørelser fra både EU-domstolen og fra EMD. Norske domstoler vil også respektere EU-drevet utvikling av EMDs praksis, og vice versa.